

مقاله‌پژوهشی

تخریب عمدی ابنیه تاریخی؛ کاربرد توأم طراحی میان‌افزا و بازسازی در مواجهه با قسمت‌های تخریب شده*

زهرا پورحسینی^۱پارسا پهلوان^{۲*}مهدی حسینزاده^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

۲. استادیار، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

۳. دانشجوی دکتری معماری منظر، دانشکده معماری، دانشگاه هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران

چکیده

تخریب عمدی ابنیه تاریخی یک مسئله جهانی است که تهدیدی برای میراث فرهنگی و تاریخی محسوب می‌شود. این تخریب‌ها که ناشی از عوامل انسانی هستند، می‌توانند دلایل مختلفی داشته باشند. در مواردی که قسمت‌هایی از بنا تخریب شده‌اند؛ اقداماتی از قبیل بازسازی و طراحی میان‌افزا شاید راه برون‌رفتی در پاسخ به این تخریب‌ها باشند. این پژوهش به دنبال ارائه راهکارهایی برای مقابله با تخریب‌های عمدی ابنیه تاریخی و شناسایی انگیزه‌های آن، به منظور مدیریت صحیح فرایند بازسازی این‌نوع این‌نوع تخریب‌شده در طول زمان است. این پژوهش در تلاش برای پاسخ‌گویی به این سؤال است که در مواجهه با قسمت‌های تخریب‌شده و باقیمانده این‌نوع تاریخی و پیشگیری از وقوع چنین رخدادهای تلخ، چه اقداماتی باید انجام داد؟ این پژوهش با استفاده از روش کیفی و از نوع توصیفی-تحلیلی، با هدف درک عمیق از تجربیات، دیدگاه‌ها و دانش افراد در زمینه تخریب عمدی این‌نوع تاریخی و روش‌های پیشگیری و بازسازی قسمت‌های باقیمانده و طراحی میان‌افزا قسمت‌های کاملاً تخریب‌شده با تمرکز بر محدوده مرکزی شهر مشهد شامل بافت تاریخی اطراف حرم مطهر امام رضا(ع) و محدوده پیرامونی آن در محله سراب، انجام شده است. این روش مبتنی بر تحلیل متون اصلی و مصاحبه‌های کیفی با افراد دخیل در این تخریب‌ها و تحلیل متخصصان در این زمینه است. این پژوهش عوامل مؤثر در تخریب عمدی این‌نوع تاریخی را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که انگیزه‌های اقتصادی و سیاست‌های مدیریتی نادرست از مهم‌ترین دلایل تخریب این بناها در محدوده مرکزی شهر مشهد و به عبارتی محله سراب هستند. بیشتر افراد پس از تخریب، دچار پشیمانی می‌شوند. به جای تخریب کامل یا راهکردن بنای‌های نیمه‌مخربه، طراحی میان‌افزا قسمت‌های تخریب‌شده و بازسازی قسمت‌های باقیمانده می‌تواند راه حل مؤثر باشد که نه تنها به احیای این بناها کمک می‌کند، بلکه به اقتصاد، ابعاد اجتماعی، خاطرات جمیعی و توسعه شهری نیز توجه دارد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۹/۰۱

وازگان کلیدی
تخریب عمدی، انگیزه‌های تخریب بازسازی، این‌نوع تاریخی، راهکارهای پیشگیری، طراحی میان‌افزا.

پاییز ۱۴۰۳

۲۲

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد «زهرا پورحسینی» تحت عنوان «بازطراحی عمارت نیاکان و طراحی ساختمان پرکننده با رویکردی به بازسازی براساس تصاویر و مدارک تاریخی» است که به راهنمایی دکتر «پارسا پهلوان» و مشاوره دکتر «الناز بهنام کیا» در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه فردوسی مشهد در حال انجام است.

** نویسنده مسئول: parsa.pahlavan@um.ac.ir ، ۰۹۱۵۳۰۰۹۵۲۴

This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

مقدمه

در ایران، بسیاری از اینهای نیمه تخریب شده، با قسمت های تخریب شده و باقیمانده اینهای تاریخی، چه اقداماتی باید انجام داد؟

پیشینه پژوهش

باتوجه به چند جوهری بودن موضوع برای بررسی سابقه و پیشینه مطالعات انجام شده، این پژوهش در سه بخش به بررسی تخریب عمدی اینهای تاریخی و رویکردهای بازسازی و میان افزا پرداخته است:

بخش اول) انسان در طول تاریخ همواره به عنوان نخستین عامل تخریب آثار پیشینیان خود شناخته شده است. نویسندها و پژوهشگران متعددی تخریب میراث تاریخی را مطالعه کرده‌اند. در پژوهشی، کرمپور و بهنام کیا (Karampour & Behnam Kia, 2021) نشان می‌دهند که در تهران، بیش از ۴۰۰۰ هکتار از باغ‌های تاریخی به طور عمدی برای ساخت برج‌های بلند مرتبه مسکونی تخریب شده‌اند. در مقاله‌ای دیگر دوگر و همکاران (Dogar et al., 2023)، به تخریب میراث فرهنگی سواد در درگیری‌های مسلح‌انه توسط حمله نیروهای طالبان پرداخته‌اند. آکچای و همکاران (Akcay et al., 2020) نیز روند بازسازی پادگان ساری کیشلا را بررسی کردند که تخریب آن ناشی از عوامل انسانی بوده است. این مطالعه با ارائه مجموعه‌ای از روش‌ها برای بازسازی یک بنای تاریخی، با توجه به شکل اصلی آن، با استفاده از ویژگی‌های هندسی و مادی آن، به این زمینه کمک می‌کند.

بخش دوم) در پیشینه پژوهش‌های مرتبط با بازسازی پس از سانحه، نخستین رویکردهای مدون در این زمینه، در کتاب «بازسازی پس از سانحه» توسط هاس و همکاران (Haas et al., 1977) معرفی شد که به بررسی روش‌های فنی و مهندسی پرداخته است. همچنین، تحقیقات شاهرخیان (Shahrokhian, 2010) نشان داده است که ناآشنایی تصمیم‌گیرندگان با اصول بازسازی در بافت‌های قدیمی، موجب کاهش میل سکونت بومیان و مشکلات اجتماعی شده است. فلاحی (Fallahi, 2012) در مقاله‌ای به بررسی رویکردهای مختلف بازسازی پرداخته و نتیجه‌گیری کرده که «بازسازی با هدایت مالک» بهترین رویکرد است. لبیب‌زاده (Labibzadeh, 2021) به شناسایی و دست‌بندی رویکردهای بازسازی در معماری پس از جنگ پرداخته است. **بخش سوم**) در حوزه معماری میان افزا در بخش سوم) در حوزه معماری میان افزا در بافت‌های تاریخی ایران، پژوهش‌های متعددی طی بیش از پنجماه سال انجام شده‌اند که به بررسی بعد مختلف توسعه میان افزا می‌پردازن. کتاب «ساختارهای جدید در محیط‌های تاریخی» نوشته قدیری (Ghadiri, 2007)، یکی از منابع مهم است که با بررسی مواردی از بنای‌های جدید در بافت‌های تاریخی و تحلیل مزایا و معایب آنها، به این موضوع پرداخته است. پژوهشگرانی مانند کنل و وایلی (McConnell & Wiley, 2011) نقش اقتصادی این توسعه را بررسی کرده‌اند. در حالی که اوئی و لی (Ooi & Le, 2013) به تأثیر آن بر قیمت مسکن محلی توجه کرده‌اند. همچنین، پژوهشگرانی مانند زنگی آبادی و همکاران (Ghadiri, 2007) بر ضرورت حفاظت از بافت‌های تاریخی و رویکردهای تلفیقی در احیای آنها، به ویژه در شهرهایی مثل یزد تأکید کرده‌اند.

باتوجه به موارد مذکور، پیامون این موضوعات در کتاب‌ها،

در ایران، بسیاری از اینهای نیمه تاریخی به دلیل بی‌توجهی، فرسودگی و گاه به طور عمدی در معرض تخریب قرار گرفته‌اند. در حالی که جنگ‌ها و بلایای طبیعی سهم قابل توجهی در تخریب این میراث گران‌بها داشته‌اند، تخریب عمدی آثار تاریخی توسط عوامل انسانی از مهمترین عوامل در تخریب اینهای تاریخی محسوب می‌شوند. حفظ آثار کهن به عنوان میراثی گران‌بها از تاریخ، فرهنگ و هویت یک جامعه همواره مورد توجه بوده است و همچنین نگهداری از استاد و شواهد علمی مرتبط با آنها نیز اهمیت ویژه‌ای دارد. این در حالیست که تخریب عمدی اینهای تاریخی در ایران توسط مالکان، حتی برای برخی اینهای کاندید ثبت جهانی سرعتی سهمگین گرفته است. تخریب‌های بی‌شمار سه‌های و شباهی‌مدی اینهای تاریخی در زمین‌های قابل افزایش تراکم در کلان‌شهرها به ویژه تهران، مشهد و شیراز آغاز یک زنگ خطر خاموش و بدون آماده باش برای معماری ایرانی بوده است. چراکه چگونگی برخورد با اثر تخریب‌شده تاریخی در گفتمان بازسازی در ایران، بدون تمهد و بحث جدی علمی باقی مانده است.

در بنای‌های نیمه تخریب شده، در مواجهه با قسمت‌های تخریب شده و قسمت‌های باقی‌مانده، چالش‌هایی وجود دارد که نیازمند پاسخگویی مناسب در شان بنای هستند. اهمیت مسئله بنای‌های نیمه تخریب شده از این روح احترام است که در بسیاری از موارد، قسمت باقی‌مانده از بنا نیز دچار رهاسدگی و تخریب تدریجی می‌شود یا به تخریب و بازسازی کل بنامی انجام‌د. حال آنکه حفاظت از قسمت باقی‌مانده، خود می‌تواند چاره‌ای برای پیشگیری از گسترش فرهنگ تخریب عمدی، در سطوح کلان باشد. همچنین ظرافت‌های حفاظت و احیای قسمت باقی‌مانده در کنار بازسازی قسمت تخریب شده، دارای ظرافت فنی بسیاری، برای معماران مختص در حوزه مرمت و بازسازی است. برای اساس، لازمه پایداری بنای تاریخی و امتداد هویت آن، حفظ و نگهداری اصولی و علمی آن بنا است. بازسازی یکی از نمونه‌های حفاظت اصولی است که معمولاً برای دوباره‌سازی پس از سانحه، جنگ یا پس از بلایای طبیعی به کار می‌رود. با این حال، امکان سنجی برای برگرداندن حیات به این بنای‌های نیمه تخریب شده به وسیله بازسازی قسمت‌های باقی‌مانده از بنا شاید بتواند در حفظ تاریخ و هویت مؤثر باشد. فرسودگی فضاهای ایجاد مخربه‌ها، فضاهای نامنی را برای رشد و گسترش آسیب‌های اجتماعی ایجاد می‌کند. این امر، ضرورت بازسازی و احیای این بنای را بیش از پیش نمایان می‌سازد. بازسازی بنای‌های تاریخی نه تنها به حفظ آنها برای نسل‌های آینده کمک می‌کند، بلکه می‌تواند جذابیت گردشگری را افزایش بدهد و بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی مناطق تاریخی رانیز به دنبال داشته باشد. به طور کلی، این پژوهش در صدد ارائه راهکارهایی برای مواجهه با تخریب‌های عمدی اینهای تاریخی با شناسایی انگیزه‌های ناشی از این قبیل تخریب‌ها است. بر این مبنای، پرسش‌های اصلی پژوهش به صورت زیر است:

- برای پیشگیری از وقوع تخریب‌هایی عمدی اینهای تاریخی، چه باید کرد؟

مبانی نظری • تخریب عمدی اینیتاریخی

خبرگزاری‌های رسمی و مقالات متعددی پرداخته شده است اما در هیچ پژوهشی به رائمه راهکارهایی برای جلوگیری و چگونگی مواجهه با چنین تخریب‌هایی عمدی اینیتاریخی توسط عوامل انسانی، اشاره نشده است. این در حالیست که این پژوهش، به دنبال بررسی انگیزه‌های اینگونه تخریب‌ها و راهکارهایی برای جلوگیری از اقدامات مشابه، در مواردی که قسمت‌هایی از بنا تخریب شده، است.

• طراحی میان افزا

طراحی میان افزا توسعه‌ای است که در یک قطعه زمین یا تعداد محدودی از قطعات زمین کوچک در سایتهای خالی، بدون توسعه یادگاری که تخریب اتفاق افتاده است، رخ می‌دهد. طراحی میان افزا نقش حیاتی در بازسازی میراث فرهنگی یا بنای‌های تاریخی تخریب شده با ایجاد توازن بین توسعه شهری و حفاظت از میراث دارد. این مهم بر ادغام سازهای جدید در بافت‌های تاریخی برآمدگی و معنایی بافت تأکید می‌کند. در بسیاری از کشورها، دستورالعمل‌هایی در طراحی میان افزا را اجرامی کنند تا اطمینان حاصل کنند که ساخت و سازهای جدید با مقیاس، فرم و مصالح محیط تاریخی خود همانگ هستند.

به واسطه توسعه میان افزا، اضافه‌های خالی و شکافهای موجود در سایت پر می‌شود (پور محمدی و همکاران، ۱۳۹۱). این رویکرد می‌تواند شامل ایجاد یک معنای کامل‌جديدة، جایگزینی یک ساختمان قدیمی و متروکه که ساختاری نامن دارد و ارزش تاریخی ندارد یا گسترش همان ساختمان موجود باشد (Zamri et al., 2023). برای تطبیق با دستورالعمل‌های بین‌المللی حفاظت از میراث، رویکردهای مختلفی در طراحی بنای‌های میان افزا با سطوح مختلف سازگاری و همگونی با بافت مناطق تاریخی شهری وجود دارد اما به طور کلی این رویکردها به سه دسته تقسیم می‌شوند: سازگاری بالا، سازگاری متعادل با زمینه و سازگاری کم (ibid.). از این‌رو، این رویکردها به صورت مختص در جدول ۱ تشریح شده است.

روش پژوهش

این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، باهدف درک عمیق از تجربیات، دیدگاه‌ها و داشت افراد در زمینه تخریب عمدی اینیتاریخی و روش‌های پیشگیری و بازسازی قسمت‌های باقیمانده و طراحی قسمت‌های تخریب شده انجام شده است. حوزه مورد مطالعه در این پژوهش، متمرکز بر محدوده مرکزی شهر مشهد شامل بافت تاریخی اطراف حرم مطهر امام رضا (ع) و محدوده پیرامونی آن است. محله سراب یکی از محله‌های واقع در این محدوده است (تصویر ۲). در این روش با مصاحبه‌های کیفی با افراد دخیل در این زمینه، مجموعه‌ای از عوامل تأثیرگذار در تخریب‌های عمدی توسط مصاحبه‌شوندگان و متخصصان در این زمینه، شناسایی و دست‌بندی شده است. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با افرادی شامل معماران، مدیران پژوهش، کارشناسان میراث فرهنگی، صاحبان اینیتاریخی و حتی افراد محلی، جمع‌آوری شده‌اند. در این مصاحبه‌ها، سؤالات باز برای بررسی مصاحبه‌های کیفی، با تحلیل روایی به رشتۀ گزارش در آمده است.

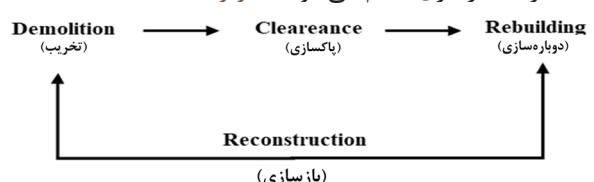
یافته‌های پژوهش • بررسی انگیزه‌های موجود در تخریب عمدی اینیتاریخی

بخشی از این پژوهش با هدف بررسی و تحلیل انگیزه‌های موجود در تخریب عمدی اینیتاریخی، از طریق مصاحبه‌های عمیق و کیفی با

تخریب شهری در ساختار شهری در چند دهه اخیر، به‌دلیل فرسودگی تدریجی شهر و افزایش جمعیت رو به افزایش بوده است (Aly & Attwa, 2013). حفظ میراث فرهنگی در برابر علل آسیب‌رسان انسانی از نخستین دلایلی بود که اساساً اندیشه حفاظت و مرمت را بدید آورد. آن‌چنان‌که در تاریخ حفاظت و مرمت، حفاظت آمرانه و بعض‌اً آگاهانه تعدادی از بنای‌ها و تخریب عامدانه پاره‌ای دیگر به‌صحتی شدن، ضرورت توجه به رفتار انسانی در فرایند تخریب بنای‌ها مورد نظر قرار گرفت و همواره در بررسی‌های حفاظت‌محور به عنوان یک عامل آسیب‌رسان بی‌کم و کاست معرفی و به دورشدن از این فضای تأکید شده است (Keyhanpoor, 2018) تصمیمات سرمایه‌گذاری در مورد تخریب و بازسازی ساختمان‌ها در مقایسه با بازسازی ساختمان‌های موجود می‌تواند فراتر از معیارهای مالی و اقتصادی باشد. یک گام تصمیم‌گیری حساس برای همه نهادها، انتخاب بین ستاربوهای تخریب و بازسازی در مقابل مجهرسازی میراث ساخته شده است (Locurcio et al., 2022).

• بازسازی

بازسازی به معنای ساختن دوباره و تاحدامکان نزدیک به فرم استنادشده در گذشته، با استفاده از مواد جدید است (ICOMOS New Zealand, 2010). در این نوع مداخله با توجه به شواهد فیزیکی یا مستنداتی که در گذشته وجود داشته‌اند، به طراحی مجدد یک ساختمان یا موجودیت قبلی پرداخته می‌شود (Wong, 2017). امروزه آنچه از بازسازی منظور می‌شود، ایجاد فضای شهری معاصر یا سازمان فضایی جدید و موزونی است که بتواند گفتگوی خالق بین گذشته و آینده را نشان دهد. در بازسازی نه تنها هیچ‌زامی برای حفظ گذشته وجود ندارد بلکه با هدف ایجاد شرایط جدید زیستی و کالبدی-فضایی، سه اقدام؛ تخریب (Demolition) در پاکسازی و آواربرداری (Clearance) و دوباره‌سازی (Rebuilding) در یک فرایند بازسازی انجام می‌شود (تصویر ۱).

تصویر ۱. فرایند بازسازی انجام می‌شود (تصویر ۱).

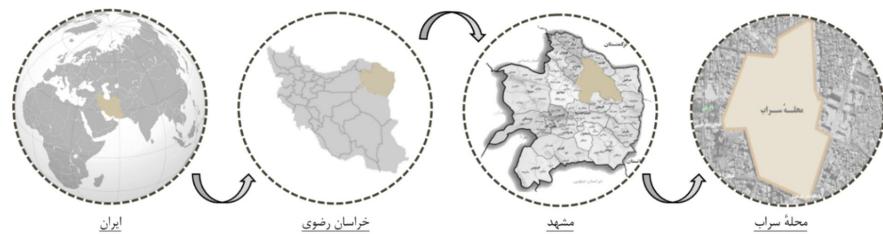
زمین برای کاربری‌های جدید، راه حل ساده‌تر و کم‌هزینه‌تری است. در برخی موارد بی‌توجهی و بی‌اطلاعی مالکان از ارزش فرهنگی و تاریخی بهانه‌ای خود نیز به تخریب عمدی منجر شده است. این گروه از مالکان، به دلیل نداشتن دانش کافی در زمینه نحوه نگهداری و بازسازی بهانه‌ای تاریخی و یا به دلیل عدم درک صحیح از اهمیت تاریخی بنها، تصمیم به تخریب آن‌ها می‌گیرند. این بی‌اطلاعی و بی‌توجهی به‌ویژه در شرایطی که بهانه‌نیاز به تعمیرات و نگهداری‌های مداوم دارند، تشدید می‌شود. فشارهای اقتصادی نیز نقش مهمی در این تخریب‌های عمدی دارد. مالکان بدنبال کسب سود سریع تر و بیشتر هستند و به همین دلیل معتقدند که تخریب بنا و استفاده از زمین برای پروژه‌های تجاری یا مسکونی جدید، منافع مالی بیشتری به همراه خواهد داشت. علاوه‌بر این، هزینه‌های بالای نگهداری و تعمیرات بهانه‌ای تاریخی برای بسیاری از مالکان غیرقابل تحمل است و این امر آن‌ها را به سمت تخریب بنا‌سوق می‌دهد. توسعه شهری و نیازهای جدید جمعیتی و کاربری‌های مدرن نیز از دیگر عوامل تأثیرگذار در این فرایند است. تغییرات در ساختارهای شهری و نیاز به فضاهای جدید تجاری و مسکونی، بهانه‌ای تاریخی را به موافقی برای توسعه تبدیل می‌کند و مالکان را تحت فشار قرار می‌دهد تا این بهانه‌ها را تخریب و از زمین آن‌ها برای پروژه‌های جدید استفاده کنند.

گروه‌های مختلفی از جمله مالکان اینیه تاریخی، معماران، مدیران پژوهش کارشناسان میراث فرهنگی و افراد محلی انجام شد. این مصاحبه‌ها به شناسایی و درک عوامل و انگیزه‌های پیچیده‌ای که منجر شد، یکی از مهم‌ترین دلایلی که از این مصاحبه‌ها استخراج شد، هراس مالکان از ثبت ملی شدن بنای تحت مالکیت‌شان است. بسیاری از مالکان بر این باورند که ثبت بنای‌عنوان میراث ملی می‌تواند منجر به محدودیت‌های شدید قانونی شود که این امر هرگونه تغییر یا بهسازی در بنارادشوار و پرهزینه می‌کند. این ترس از دست‌دادن کنترل کامل بر ملک، به یکی از عوامل اصلی در تخریب عمدی بهانه‌ای تبدیل شده است، چراکه برخی از مالکان به این نتیجه رسیده‌اند که با تخریب بنای قبل از قرارگرفتن در فهرست آثار ملی، می‌توانند از این محدودیت‌ها فرار کنند.

سوء مدیریت نهادهای مسئول و عدم شفافیت در فرایندهای مرتبط با حفظ و بازسازی اینیه تاریخی نیز یکی دیگر از انگیزه‌های مهم تخریب عمدی است. مصاحبه‌شوندگان به مشکلات بوروکراتیک و پیچیدگی‌های اداری اشاره کردند که گاه به طولانی شدن روند اخذ مجوزها و عدم وجود دستورالعمل‌های شفاف و یکسان برای بازسازی منجر می‌شود. این مشکلات، مالکان را به این نتیجه می‌رساند که تخریب بنا و استفاده از

جدول ۱. خلاصه‌ای از دسته‌بندی طراحی بهانه‌ای میان افزای براساس میزان سازگاری در مناطق میراث شهری. مأخذ: نگارندگان برگرفته از Zamri et al., 2023

رویکردهای طراحی بهانه‌ای میان افزای	ویژگی‌های طراحی	پیامدها
- پاستیش (Pastiche)	- ویژگی‌های کالبدی بافت تاریخی، نگرانی اصلی وجود نگرانی کمتری در مورد ویژگی‌های معاصر	- خوشایندن‌بودن توسعه طراحی معماری
- تکرار عین‌به‌عین زمینه (Literal replication)	- اولویت‌دهی به رابطه سازگاری با مکان و به حداقل رساندن درصد ویژگی‌های تمایزی	- امکان سوء‌تفاهم و سردرگمی بین بنای تاریخی و مداخله جدید
- رویکرد سنتی (Traditional method)	- پیروی از شخصیت موجود مکان با حداقل تکرار	- این بهانه‌ها را تخریب و از زمین آن‌ها برای پروژه‌های جدید استفاده کنند.
- ابداع در چارچوب یک سبک (Invention within the Style)	- تعادل بین ویژگی‌های «تمایز» و «سازگاری»	- استقبال از نوآوری در طراحی و فناوری با حفظ شخصیت بافت تاریخی شهری
- ارجاعات انتزاعی (Abstract References)	- تأکید بر ترکیب پیوسته چشم‌انداز شهری	- حفظ شخصیت محیط تاریخی
- ساده‌سازی زمینه (Contextual Simplification)	- احتساب از تکرار و تأکید بر تفسیر شخصیت مکان	- اجتناب از تکرار و تأکید بر تفسیر شخصیت مکان
- انتزاع زمینه (Contextual Abstraction)	- در نظر گرفتن رویکرد طراحی رادیکال برای مداخله جدید در محیط تاریخی با تحریک عمدی شخصیت مکان در طراحی	- باعث تخریب شخصیت و هویت بافت تاریخی شهری
- همنشینی زمینه‌ای (Contextual Juxtaposition)	- تأکید بر «تمایز» به‌جای «سازگاری» با بافت تاریخی با بررسیت کردن «معماری زمان»	- تأکید بر «تمایز» به‌جای «سازگاری» با بافت تاریخی با بررسیت کردن «معماری زمان»
- تظاهر به سازگاری با زمینه (Context pretense)	- مخالفت شدید با رویکرد تکرار عین‌به‌عین از زمینه	- مخالفت شدید با رویکرد تکرار عین‌به‌عین از زمینه
- تقابل عمدی (Intentional opposition)		

تصویر ۲. محدوده مورد مطالعه پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

همانند طرح‌های توسعهٔ پیرامون حریم مطهر رضوی که بدین منظور دولتخانه‌های آن محدوده را از مالکان جهت اجرا این طرح برخلاف میل باطنی اکثر آنها خریداری کرد.

در نهایت، نبود حمایت‌های مالی و حقوقی مناسب برای حفظ و بازسازی اینیّة تاریخی نیز یکی دیگر از انگیزه‌های مهم تخریب عمدی این بناهاست. بسیاری از مالکان بدليل فقدان تسهیلات و مشوقه‌های مالی برای بازسازی و نگهداری بناهای تاریخی، احساس می‌کنند که تخریب این بناها و استفاده از زمین برای کاربری‌های دیگر گزینهٔ بهتری است، این عدم حمایتها و مشوقه‌ها، بهویژه در شرایطی که مالکان با چالش‌های مالی رو به رو هستند، به تصمیم‌گیری برای تخریب بنامنجر می‌شود. این‌رو، براساس این مصاحبه‌های کیفی، **جدول ۲** نشان‌دهنده مجموعه‌ای از مؤلفه‌های ناشی از انگیزه‌ها و عواملی است که باعث می‌شوند مالکان، به دلایل مختلف دست به تخریب عمدی اینیّة تاریخی بزنند.

به طور کلی این انگیزه‌ها و عوامل تخریبها را می‌توان در زیر مجموعهٔ چهار مؤلفه‌اصلی (اقتصادی، مدیریتی، اجتماعی و فرهنگی) دسته‌بندی کرد. با توجه به این دسته‌بندی، مباحث اقتصادی دارای اهمیت بیشتری هستند (تصویر ۳).

بحث و جمع بندی: نحوهٔ مواجهه با قسمت‌های تخریب‌شده و باقیمانده اینیّة تاریخی در تخریب عمدی

براساس مصاحبه‌های انجامشده با متخصصان، مدیران، کارشناسان، مالکان بناهای تاریخی و افراد محلی، دیدگاه‌های رویکردهای مختلفی در مواجهه با این اینیّه نیمه تخریب‌شده و بعض‌اکمال‌اتخربی‌شده‌شناسایی و پیشنهادات متنوعی از آنها برای اقدامات آینده در برخورد با این نوع بناها استخراج شده است. انتخاب جامعه‌هدف مصاحبه متشکل از ۱۲ نفر بر مبنای دست‌یابی به ترکیبی متنوع از ذی‌نفعان و صاحب‌نظران حوزهٔ مورد بحث با انگیزه‌های متنوع اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی انجام شده است.

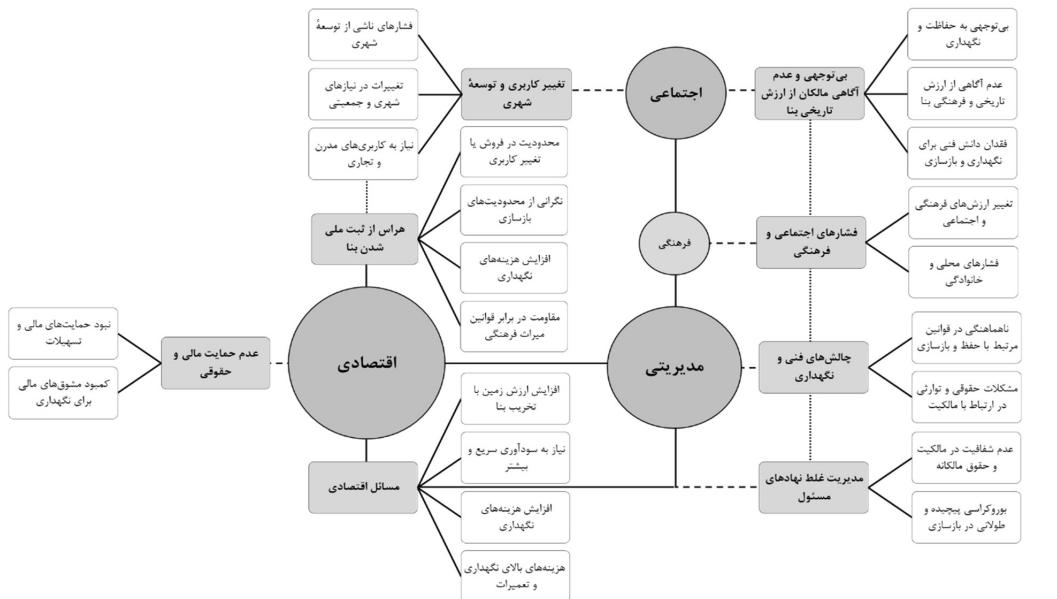
یکی از اصلی‌ترین رویکردهایی که از این مصاحبه‌ها استخراج شده، تأکید بر بازسازی کامل یا جزئی بناهast. بسیاری از متخصصان و مالکان معتقد‌نند که بازسازی بناهای تاریخی می‌تواند به حفظ اصالات و هویت تاریخی آن‌ها و حفظ خاطرات کمک کند. در این رویکرد، استفاده از تکنیک‌ها و مصالح اصیل برای بازسازی بخش‌های تخریب‌شده اهمیت زیادی دارد. این دیدگاه براین باور است که بازسازی دقیق می‌تواند نه تنها به حفظ تاریخ و فرهنگ کمک کند بلکه به افزایش ارزش اقتصادی و جذبیت گردشگری منطقه نیز منجر شود. در مقابل، برخی دیگر از مصاحبه‌شوندگان به طراحی میان‌افزاره‌عنوان یک رویکرد مناسب اشاره کرده‌اند. در این رویکرد، تلاش می‌شود تا ساختارهای جدید به گونه‌ای در کنار یادداشل بناهای تاریخی طراحی شوند که همزیستی مناسبی بین بخش‌های جدید و قدیمی ایجاد شود. این طراحی‌های شکلی انجام می‌شود که هر دو بخش به طور متقابل ارزش‌های یکدیگر را تقویت کنند. این رویکرد نه تنها به حفظ قسمت‌های باقیمانده کمک می‌کند بلکه به ایجاد فضایی پویا و معاصر نیز منجر می‌شود که می‌تواند با نیازهای امروزین جامعه نیز هم خوانی داشته باشد. طراحی میان‌افزار رویکردهای

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مواجهه با اینیّة تاریخی نیمه تخریب‌شده مستلزم اتخاذ روش‌بکری چندوجهی و متناسب با ویژگی‌ها و شرایط خاص هر بنا و منطقه است. بنابراین، انتخاب رویکرد مناسب برای بازسازی و احیای این بناها باید با توجه به استعدادهای مکانی از جمله توجه به عواملی نظری میزان تخریب، ارزش تاریخی و فرهنگی بنا، نیازهای جامعه‌ محلی و منابع مالی موجود باشد. بناهای نیمه تخریب‌شده نباید به اجرای به دو سرنوشت تخریب کامل برای ساخت بناهای بلندمرتبه (بدلیل افزایش تراکم) یا رهاسدن به عنوان فضای متروک چار شوند. در عرض، می‌توان با بهره‌گیری از اصول طراحی میان‌افزار، بخش‌های تخریب‌شده را بازسازی و قسمت‌های باقیمانده را مرمت کرد. این رویکرد نه تنها به حفظ و احیای بنا کمک می‌کند بلکه موجب بهبود وارتفای بافت پیرامونی از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، خاطرات جمعی و توسعهٔ شهری نیز خواهد شد. طراحی میان‌افزار بازسازی توانند به گونه‌ای انجام شوند که همزمان با

جدول ۲. مؤلفه‌ها و ریز‌مؤلفه‌های ناشی از انگیزه‌ها و عوامل تخریب عمدی اینیتی تاریخی توسط مالکان، استخراج شده براساس مصاحبه‌های کیفی. مأخذ: نگارندگان.

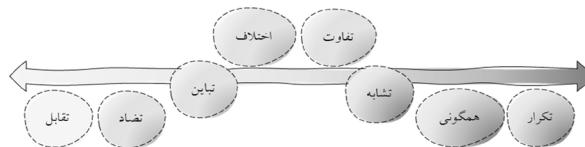
مؤلفه‌ها	ریز‌مؤلفه‌ها	توضیحات
نگرانی از محدودیت‌های بازسازی	مقاومت در برابر قوانین میراث فرهنگی	مالکان نگران محدودیت‌های قانونی در بازسازی و نگهداری اینیتی تاریخی پس از ثبت در فهرست میراث ملی هستند
افراش هزینه‌های نگهداری	ثبت ملی شدن ممکن است نیاز به رعایت استانداردهای خاصی در نگهداری و تعمیرات بنا داشته باشد که هزینه‌بر است.	برخی از صاحبان باقوانین سخت‌گیرانه در زمینه حفاظت از میراث فرهنگی مخالفاند و به تخریب عمدی دست می‌زنند
محمدودیت در فروش یا تغییر کاربری	پس از ثبت ملی، محدودیت‌های قانونی ممکن است باعث کاهش ارزش اقتصادی ملک یا محدودیت در تغییر کاربری آن شود.	ثبت ملی شدن ممکن است نیاز به رعایت استانداردهای خاصی در نگهداری و تعمیرات بنا داشته باشد که هزینه‌بر است.
عدم شفافیت در مالکیت و حقوق مالکه	نهادهای مسئول ممکن است اطلاعات کافی درباره حقوق و مسئولیت‌های مالکان در اختیارشان قرار ندهند.	فرايندهای پيچيده و زمان بر در اخذ مجوزها و تأييدها برای بازسازی اينيتی تاریخی باعث نالمیدی مالکان و در نهايیت تخریب عمدی می‌شود.
عدم آگاهی از ارزش تاریخی و فرهنگی بنا	بسیاری از افراد به دليل عدم آگاهی از ارزش تاریخی بنا و یا بی‌توجهی به نگهداری، به تخریب آن دست می‌زنند تا ز مشکلات احتمالی در آینده جلوگیری کنند.	عدم دانش و تخصص فنی در زمینه نگهداری و بازسازی اینيتی تاریخی، مالکان را به سمت تخریب سوق می‌دهند.
بی‌توجهی به حفاظت و نگهداری	برخی مالکان به دليل نبود آگاهی و انگیزه، به نگهداری و حفاظت مناسب از بناهای تاریخی خود اهمیتی نمی‌دهند.	مالکان ممکن است برای کسب سود اقتصادی بیشتر و سریع‌تر و استفاده بهینه از زمین، ترجیح دهنند اینيتی تاریخی خود را تخریب و از زمین برای پروژه‌های تجاری یا مسکونی استفاده کنند.
هزینه‌های بالای نگهداری و تعمیرات	هزینه‌های مرتبه با نگهداری و تعمیرات بناهای تاریخی ممکن است برای برخی مالکان بیش از حد تحمل باشد.	هزینه‌های ناشی از توسعه شهری
نیاز به سودآوری سریع و بیشتر	در برخی موارد، ارزش اقتصادی زمین پس از تخریب بنای تاریخی و آزادشدن فضای برای ساخت و ساز جدید افزایش می‌یابد.	تفصیل از این موارد در نیازهای شهری و جمعیتی
تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی ممکن است باعث شود که بناهای تاریخی به عنوان موانعی برای توسعه تلقی شوند و مالکان به تخریب آن‌ها روی آورند.	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی
نیاز به کاربری‌های مدرن و تجاری	مالکان ممکن است نیاز به تغییر کاربری بناهای تاریخی به فضاهای مدرن‌تر و تجاری‌تر داشته باشند که با تخریب بنا همراه است.	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی
نیود حمایت‌های مالی و تسهیلات	فقدان حمایت‌های مالی و تسهیلات تاریخی منصرف می‌کند. نبود حمایت مالی و حقوقی مناسب برای حفظ و نگهداری اینيتی تاریخی، مالکان را به سمت تخریب و استفاده از املاک به شیوه‌های دیگر سوق می‌دهد.	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی
کمبود مشوق‌های مالی برای نگهداری	نیود مشوق‌های مالی کافی برای نگهداری بناهای تاریخی باعث می‌شود که مالکان به سمت تخریب آن‌ها گرایش پیدا کنند.	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی
تغییر ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی	تفصیل از تغییرات اجتماعی و فرهنگی و کاهش ارزش‌های فرهنگی مرتبه با حفظ اینيتی تاریخی ممکن است مالکان را به سمت تخریب این بناها سوق دهد.	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی
вшارهای محلی و خانوادگی	вшارهای محلی و خانوادگی ممکن است مالکان را به سمت تخریب بناهای تاریخی سوق دهد، بهویله اگر این بناها موانعی برای توسعه یا منافع اقتصادی باشند.	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی
ناهمانگی در قوانین مرتبط با حفظ و بازسازی	قوانين پراکنده و ناهمانگ در زمینه حفظ و بازسازی بناهای تاریخی ممکن است باعث سردرگمی و نامیدی مالکان شود.	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی
مشکلات حقوقی و تواریخی در ارتباط با مالکیت	اختلافات حقوقی و مسائل مالکیت ممکن است منجر به تصمیم به تخریب عمدی بناهای تاریخی شود.	تفصیل از تغییرات در نیازهای شهری و جمعیتی

تصویر ۳. دسته‌بندی انگیزه‌های تخریب اینیتی از تخریب اینیتی برگرفته از مصاحبه‌های زیرمجموعه چهار مؤلفه اصلی مأخذ نگارندگان.

فهرست منابع

- پورمحمدی، محمدرضا؛ شفاعتی، آزو و ملکی، کیومرث. (۱۳۹۳). میان‌افزایی؛ راهکاری برای افزایش پایداری کالبدی محور تاریخی فرهنگی کلانشهر تبریز: جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۵(۴)، ۱۲۴-۱۰۱. https://journals.ui.ac.ir/article_18691.html?lang=en
- زنگی‌آبادی، علی؛ مویده‌فر، سعیده؛ غفورزاده، مجتبی. (۱۳۹۴). ارزیابی باززنده‌سازی بافت‌های قدیم شهری در راستای توسعه پایدار (شهر یزد). مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۹۱(۹۳)، ۱۳۱-۱۵۹. https://shahr.journals.umz.ac.ir/article_1041.html?lang=fa
- Akcay, C., Solt, A., Korkmaz, N. M., & Sayin, B. (2020). A proposal for the reconstruction of a historical masonry building constructed in Ottoman Era (Istanbul). *Journal of Building Engineering*, 32, 101493. <https://doi.org/10.1016/j.jobe.2020.101493>.
- Aly, S. S., & Attwa, Y. A. (2013). Infill development as an approach for promoting compactness of urban form. *Sustainable Development and Planning VI*, 173, 455. <http://dx.doi.org/10.2495/SDP130381>
- Dogar, A. A., Shah, I., & Al Faisal, A. (2023). Cultural Heritage Under Attack: Motives for Deliberate Destruction of Cultural Property in Armed Conflict in Swat. *Heritage & Society*, 17(2), 258–277. <https://doi.org/10.1080/2159032X.2023.2254966>
- Fallahi, A. (2012). Various Approaches to Post-Disaster Housing Reconstruction: From Birth to Maturity. *Soffeh*, 21(2), 125-136. https://soffeh.sbu.ac.ir/article_100344.html?lang=en
- Ghadiri, B. (2007). *New constructions in historic context*. Iran Cultural Studies.
- Haas, J. E., Kates, R. W., & Bowden, M. J. (1977). *Reconstruction following disaster*. MIT Press.
- Habibi, S.M., & Maghsoudi, M. (2020). *Urban renovation, International definition, theories, experiences, charters & declarations, urban methods and operations*. University of Tehran.
- ICOMOS New Zealand. (2010). *ICOMOS New Zealand Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value*. ICOMOS NZ (Inc.). <https://openarchive.icomos.org/id/eprint/3248>

تصویر ۴. طیف روش‌های طراحی میان‌افزا مأخذ نگارندگان.

حفظ و زنده‌نگهداشت ارزش‌های تاریخی، از تهدیدات گذشته به عنوان فرستی برای آینده بهره‌برداری کنند. این رویکردهای توافقنامه ایفا نوآوری و اصالت، نقش مؤثری در بازتعییف و باززنده‌سازی این بنایها ایفا کنند و به عنوان راه حل‌هایی جامع و پایدار برای چالش‌های پیش‌روی بنایهای نیمه تخریب شده تاریخی ارائه شوند. به این ترتیب، این موارد می‌توانند ضمن حفظ هویت تاریخی بنایها، آنرا به منابعی ارزشمند برای آینده تبدیل کنند. با توجه به درجه اهمیت محدوده مورد مطالعه و قرارگیری محله سواب در بافت تاریخی اطراف حرم مطهر امام رضا (ع) و محدوده پیرامونی آن، برای اینکه مداخله به درستی انجام شود، در نظرداشتن بافت در طراحی برای معمار میان‌افزا در درجه نخست اهمیت قرار می‌گیرد. تصمیم‌گیری درباره نوع رویکردهای مرحل بعدی اهمیت است. به عبارت دیگر، در وهله اول حفظ هویت بافت و سپس اتخاذ یک رویکرد عملی نسبت به بافت مورد نظر خواهد بود (تصویر ۵). پیشنهاد سیاست‌هایی برای اصلاح روند موجود و چگونگی طراحی مشوقهای قوانین و همچنین عرصه اقتصادی جذاب برای توقف و یا دست کم کاهش نرخ تخریب عمدی اینیتی تاریخی توسط مالکان، نیازمند پژوهش‌های گسترده و عمیقی است که موضوع پژوهش‌ها و گزارشات علمی آینده است.

نشریه ملکیت اینیتی
پیاپی ۲۷
پیاپی ۲۶

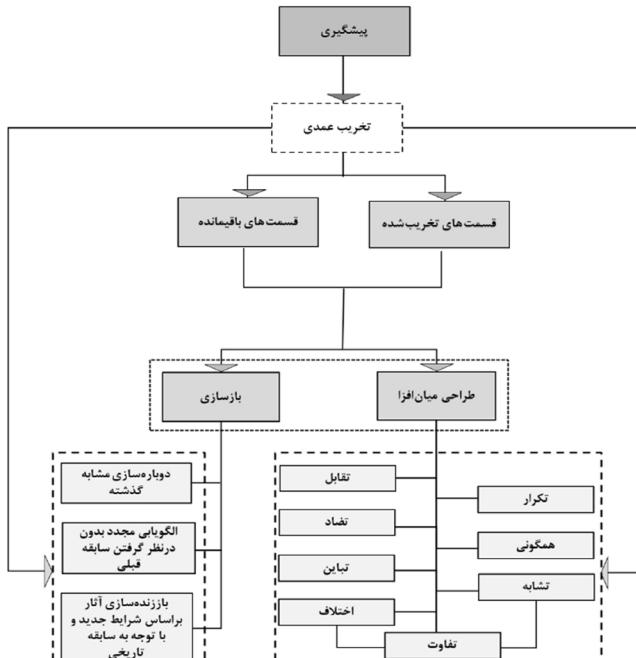

پاییز ۱۴۰۳

۲۸

تعارض منافع

نگارندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافعی برای ایشان وجود نداشته است.

تصویر ۵. چگونگی مواجهه با بناهای نیمه تخریب شده. مأخذ: نگارندگان.

- Karampour, K., & Behnam Kia, E. (2021). *Converging interests to protect urban greenery: Case study of Tehran's privately owned gardens* [Paper presentation]. The UK-Ireland Planning Research Conference, University of Cambridge, England. https://www.cchpr.landecon.cam.ac.uk/Research/Start-Year/2021/Other_publications/converging-interests-protect-urban-greenery
- Keyhanpoor, M. (2018). The destructive Culture or destructed by culture...! A study on cultural practices and expressions as the primary causes for damages in historic-cultural properties – A case study of Iran. *Bagh-e Nazar*, 15(64), 41-52. <https://doi.org/10.22034/bagh.2018.69479>
- Labibzadeh, R. (2021). Investigating reconstruction approaches in postwar architecture. *Journal of Architectural Thought*, 5(10), 328-347. <https://doi.org/10.30479/at.2020.11339.1294>
- Locurcio, M., Tajani, F., Morano, P., DI LIDDO, F., & Anelli, D. (2022). To rebuild or to refurbish? An analysis of the financial convenience of interventions on urban consolidated contexts. *WSEAS Transactions on Environment and Development*, 18, 226-231. <http://dx.doi.org/10.37394/232015.2022.18.24>
- McConnell, V., & Wiley, K. (2011). Infill development: Perspectives

and evidence from economics and planning. In N. Brooks, K. Donaghy, & G.-J. Knaap (Eds.), *The Oxford Handbook of Urban Economics and Planning (online edn)*. Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195380620.013.0022>

- Ooi, J. T. L., & Le, T. T. T. (2013). The spillover effects of infill developments on local housing prices. *Regional Science and Urban Economics*, 43(6), 850-861. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2013.08.002>
- Shahrokhian, M. (2010). *A study of the impacts of physical post-war reconstruction plan on social changes at historical urban texture of Dezful, Iran* [Master thesis, Shahid Beheshti University]. Information Science and Technology (IranDoc). <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/07a70396f3f95e7392e1844b25bb0c3d>
- Wong, L. (2017). *Adaptive Reuse: Extending the Lives of Buildings*. Birkhäuser.
- Zamri, M. A. H., Rasidi, M. H., & Majid, R. A. (2023). The Contextual Design Criteria of Infill Building Façade in Malaysian Urban Historic Districts: A Systematic Review. *International Journal of Sustainable Development & Planning*, 18(5), 1467-1475. <https://doi.org/10.18280/ijspd.180517>.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Revitalization School journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

پورحسینی، زهرا؛ پهلوان، پارسا و حسینزاده، مهدی. (۱۴۰۳). تخریب عمدی اینیه تاریخی؛ کاربرد توأم طراحی میان افزا و بازسازی در مواجهه با قسمت‌های تخریب شده. *مکتب احیا*، ۲(۴)، ۲۹-۲۲.

DOI: <https://doi.org/10.22034/2.4.22>

URL: <https://jors-sj.com/article-1-48-fa.html>

